

«Üna lunga chaminada sün ün spi»

Susanna Fanzun muossa als 26 da schner sia deschavla premiera als 60avels Dis da Film a Soluturn. In sia plü nova ouvra cul titel «Nos Chastè» ha la cineasta independenta documentà l'istorgia dal Chastè da Tarasp ed ha creà ün film integrond elemaints persunals da si'aigna famiglia.

Cur cha Susanna Fanzun vaiva avant passa 20 ons dudi cha'ls proprietaris da quella jada vöglan vender il Chastè da Tarasp, ha ella dalunga savü cha quai pudess servir plü bod o plü tard sco istorgia per ün film. «I d'eira quel temp cur ch'eu vaiva pitschens uffants a chasa e cur ch'eu vaiva güsta terminà la scolaziun per filmar sves. Ed uschè n'haja a partir da là cumanzà a filmar adüna darcheu sül Chastè da Tarasp per documentar il stadi da quella jada e'l svilup fin dal 2024», declera Susanna Fanzun. Ma la cineasta independenta – sco eir presidenta da l'uniun «Cineasts Rumantschs» tanter il 2017 e 2024 (verer chaistina) – nu cugnuscha il segn caracteristic medieval da l'Engiadina Bassa be daspö las registraziuns per seis nouv film. Il Chastè da Tarasp tilla acumopogna fingià tuotta vita ed uschè es nat il film «Nos Chastè». Quel ha premiera als 26 da schner in occasiun da la 60evla ediziun dal Dis da Film Soluturn, chi sun dal 22 schner fin als 29 schner.

Tour cumgià davo bod 100 ons

Susanna Fanzun es nempe creschüda sül cul Chastè da Tarasp, siond cha sia famiglia es statta per bundant 100 ons respunsabla per l'administraziun dal chastè. Dal 2016 ha lura l'artist Not Vital cumprà l'edifizi e'ls contuorns e la fin dal 2016 ha lura eir il frar da Susanna Fanzun dat giò in terza generaziun l'administraziun – per as pudair concentrar sün sias butias da sport. «Uschè haja a la fin dat ün film documentar chi tematisescha l'istorgia e'ls müdamaints sül Chastè da Tarasp our da la perspectiva da mia famiglia, però cul tour cumgià sco elemaint

Üna da las animaziuns da l'artist Oliver Conrad, las qualas servan a formalmaing unir las trais tematicas dal film, nempe istorgia, algordanzas e futur.

fotografia: mad

universal cha minchün cugnuscha da l'aigna vita», declera Susanna Fanzun.

«Meis chapital da ris-ch»

Decis da far ün film ha Susanna Fanzun lura pür avant ün pèr ons e tenor ella nun esa stat fich raziunal dad ir a filmar passa 60 jadas sainza savair, schi detta a la fin propi ün film. «Ma quai es stat meis chapital da ris-ch», disch ella. Uschè s'algorda la cineasta ad ün mumaint, cura ch'ella saja üna jada rivada cul tren in Engiadina Bassa. Viagiond culla viafier in direenziun da Scuol as preschainta il Chastè da Tarasp tenor Susanna Fanzun nempe sco sün üna passarella e'l viadi aint ed oura dals tunnels creescha üna dramaturgia püra. «Quel di as preschainta il chastè sco ün cristall chi guarda our da las nüvlas. In quel mumaint nu stübiast, scha tü hast la finanziaziun, là stoust simplamaing far. Perquai n'haja güsta tramiss a meis figl dad ir a filmar culla droma», disch Susanna Fanzun. E quels purtrets han a la fin eir chattà lur via i'l film «Nos Chastè». Cun quai chi nu's savaiva che chi capita ingio, saja statta la tenuta per tuot il proget da documen-

tar plü bler pussibel. Plü tard ha ella fat üna selezziun dals elemaints centrals.

Elemaints persunals ed animaziuns

Pro'l film «Nos Chastè» ha Susanna Fanzun integrà elemaints persunals, ma cha quist process saja stat per ella «in quel sen üna lunga chaminada sün ün spi» per chattar la dretta fuorma. Ella conclüda: «La redschissura ha sustgnü fich bain a la persuna privata Susanna Fanzun. Eu n'ha adüna darcheu surgni distanza per reflectar e per mai d'eira eir üna fuorma da tour cumgià.» Sper l'aspet persunal ha Susanna Fanzun eir integrà per la prüm jada animaziuns plü exaisas da l'artist Oliver Conrad. Quellas servan per integrar amo ün aspet da parabra e per formal-

maing unir las trais tematicas dal film, nempe istorgia, algordanzas e futur.

Ün happy end pel chastè

Sco cha mincha parabra ha a la fin ün happy end, uschè vulaiava la FMR eir savair da Susanna Fanzun, schi ha dat cun Not Vital ün happy end pel Chastè da Tarasp. La resposta: «Our da perspectiva dal chastè in mincha cas. Eu sun eir fich ingrazchavla cha Not Vital s'ha partecipà al film, perche cha uschè dudina dad el sias ponderaziuns, perche ch'el fa tschertas müdadas», disch Susanna Fanzun ed agiundscha: «Ma eu fetsch eir dumondas criticas e vögl chapir tscherts müdamaints.»

Sch'ella nu füss filmunza – uschè disch Susanna Fanzun – nu vess ella mai docu-

Ün ulteriur cumgià

L'autura, redschissura e cineasta independenta Susanna Fanzun da Scuol es tanter oter eir statta la presidenta dals «Cineasts Rumantschs» – l'uniun da las cineastas e cineasts independents rumantschs – e quai dal 2017 fin dal 2024. In occasiun da lur ultima radunanza generala in november 2024 ha Susanna Fanzun lura dat giò la bachetta davo set ons al timun da l'uniun. Da nouv es Casper Nicca president dals «Cineasts Rumantschs».

«Set ons es stat ün bun temp e meis antecessur es eir stat set ons president. Eu sustegn gugent inavant a Casper – chi' d es ün dret animal de culture – e sun fich cuntainta ch'el ha surtut quai», disch Susanna Fanzun. Implü less ella eir amo realisar duos progets plü gronds e's vögl perquai concentrar plainamaing sül filmar. Per Susanna Fanzun es il punct il plü allegraivel dürant seis presidi cha la promoziun da film es gnüda professionalisada sül nivel chantunal. Quai es tenor ella üna fich bella chosa pel film in Grischun, «eir schi' d es inavant üna sfida d'esser üna cineasta in regiuns periferas». (fmr/cam)

mentà las istorgias cha seis bap ha raquintà. E grazcha a la lavur vi da quist film sajan ella e seis fradgliuns gnüts a savair robas chi nu vaivan amo mai dudi e chi sun hoz cuntaints da savair. Ella disch: «Eu sun fich soddisfatta dad avair documentà las müdadas e la transfuormaziun dal chastè. Uschè es il film – adonta ch'el es ün ün documaint fich persunal – eir ün documaint da valor istorica.» Martin Camichel/fmr

SAVAIS CHA... ???

Publicaziun da las perscrutaziuns avant 70 ons

Dal 1954 e tanter il 1956 e 1958 han fat Armon Planta e Niculin Bischoff s-chavamaints extais pro las restanzas d'ün cumün preistoric a Mottata a Ramosch. Ils resultats da quistas perscrutaziuns vegnan publicats publicamaing pür davo 70 ons.

NICOLO BASS

Dal 1953 ha chattà Niculin Bischoff (1924 – 2018) restanzas d'ün cumün preistoric sün Mottata sur Ramosch. Dal 1954 e tanter il 1956 fin 1958 han gnü lö s-chavamaints extais pro la Motta, Mottata e Fortezza a Ramosch. Quists s-chavamaints sun gnüts manats dad Armon Planta (1917 – 1986) e da Niculin Bischoff. La scuverta dal cumün preistoric chi vain datà al temp da bruonz es statta da grond'importanza. Ils resultats dal s-chavamaint nu sun però mai gnüts publicats publicamaing. Pür uossa ha publichà il Servezzan Archeologic dal Grischun ün cudesch culs aspets detagliats davart las scuvertas da cumüns preistorics in Engiadina Bassa ed impustüt a Mottata a Ramosch. Sco cha l'archeolog chantunal Thomas Reitmaier scriva i'l pream dal cudesch, existivan fin uossa be ils protocols dal s-chavamaint ed üna lavur da lizenziat na publichada da l'on 1976. Fingià dal 2007 vaiva Thomas Reitmaier rendü attent, chi füss ura e

temp da preschantar ils resultats dals s-chavamaints. Uossa – 18 ons plü tard e bod 70 ons davo ils s-chavamaints – es cumparüda la documentaziun.

Scuvertas dal temp da bruonz

Il cudesch dal Servezzan Archeologic Grischun preschainta detagliadamaing il svilup dal cumün preistoric a Mottata, Motta e Fortezza sur Ramosch fin i'l temp da bruonz. Quista colonia as dedicaiva intensivamaing a l'agricultura, quai chi declera finalmaing eir la cuntrada ferm terrassada a Ramosch. Per la restanza da stabilimaints – per exaimpel d'üna «casa retica» chi gniva fabbrichada eir i'l Tirol dal Süd e dal Nord – han ils perscrutaders chattà eir üna gronda quantitü da keramica veglia. Tuot las scuvertas sun gnüdas documentadas minuziusamaing. Cha quis-

tas scuvertas – impustüt eir la «casa retica» – sajan amo hoz da grond'importanza surregionala, scriva Thomas Reitmaier illa publicaziun. Cha pro'ls s-chavamaints avant 70 ons, as vaivan Armon Planta e Niculin Bischoff impustüt concentrats sülla scuverta da la keramica alpina, e cha uossa s'haja schlargià l'interess archeologic eir süls aspets dals stabilimaints e l'utilisaziun da la cuntrada. Cha la regiun intuorn la Mottata saja amo adüna ün labor da perscrutaziun ideal.

L'importanza da la Mottata

Eir l'istoriker Jon Mathieu piglia posiziun i'l nouv cudesch e declera a man d'ün acceleratur il svilup da seis cumün natal dal temp da bruonz fin pro la fusión dal Valsot. Impustüt metta l'istoriker in relaziun il svilup da las terrassas da Ramosch culla colonia da la Mottata. Ed a man da la scuverta d'üna vetta da charbun a Vnà-Runkèt tras Thomas Reitmaier dal 2021, s'haja chattà fastizis fin a 6500 avant Cristus, dimena 5000 ons avant la colonia da Mottata. Per Jon Mathieu es la scuverta dad Ötzi statta fich importanta, impustüt per l'attenziun mediala. Cha las scuvertas a Ramosch nun hajan gnü quell'attenziun, sajan però per la perscrutaziun archeologica da colonias, chomps e pas-chüras güst uschè, scha na amo plü importantas.

Il cudesch «Die Mottata bei Ramosch – Aspekte einer prähistorischen Siedlungslandschaft im Unterengadin dal Servezzan Archeologic dal Grischun es cumparü pro la Samedia e vain vendü in tuot las librerias.

Documentaziun davart ils s-chavamaints a Mottata. fotografia: Nicolo Bass

Arrandschamaint

Concert «Innerland» in baselgia

Sent In dumengia, ils 26 schner, ha lö ün concert cun Albin Brun (orgelin da man e sopransax) e Kristina Brunner (cello, orgelin da man) illa baselgia da Sent. Il duo Albin Brun e Kristina Brunner vala sco ün dals ensembles da la

musica populara svizra da quist temp chi sa inchantar l'auditori. Els han ün grond repertuar cun aignas cumposiziuns e sunan in ün dialog cun virtuosità e chafuolezza. Il concert cul titel «Innerland» cumainza a las 17.00 (protr.)

Imprender meglder rumantsch

der Winter	l'inviern
das Winterwetter	l'ora d'inviern
harte Winter dezimieren das Wild	dürs invierns decimeschan la sulvaschina
das Vieh über Winter halten und füttern	inverner / invernar la muaglia
der Winter ist früher oder später immer gekommen	il luf nun ho auncha më maglio l'inviern / il luf nun ha amo mai maglià l'inviern
die Kälte	il fraid
die Kälte	la fraidezza
Kälte empfinden	avair fraid
der Frost (Kälte)	il fraid
eine durchdringende Kälte	ün fraid mordaint
ein durchdringender Wind	ün vent mordaint